

BURGUEÑO, Jesús

Història de la divisió comarcal

Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2003, 206 p. + quadre despl.

Pròleg de Pilar Riera. ISBN 84-232-0663-7

«La història de la divisió comarcal és reflex de la història de Catalunya; de les seves esperances i frustracions, de la voluntat d'autoafirmació a partir d'unes arrels històriques i d'una realitat geogràfica», i és per això, «un element més de l'anomenat fet diferencial català». Breu: «si no tinguéssim comarques, les hauríem d'inventar» (p. 11). Tot i la rotunditat de la declaració amb la qual s'enceta aquesta obra, la consideració de la divisió comarcal com a «reflex de la història» no compromet a res, no significa l'assumpció de cap compromís transcendent ni la lluminària d'una revelació teològica. Prou que n'hi ha hagut d'autors arravatats per la permanència immemorial de les comarques.

L'autor d'aquest llibre, el professor Jesús Burgueño, documenta la trajectòria del pensament comarcalista català des de les seves primeres formalitzacions, a les acabades del segle XVI, fins a l'actualitat més rabiosa. La repassada de les aportacions, si no exhaustiva, és, si més no, completa. Hi ha qui ha d'haver-hi i no pas d'altres. Anava a dir que «es limita a documentar...». Això, però, hauria estat una inexactitud flagrant. No es tracta pas, només, d'una recopilació ben ordenada. Hi ha aportacions innovadores que cal destacar.

En l'ordre pràctic, la trajectòria temporal que Burgueño ens ofereix no era pas de muntatge senzill. Empassar-se el rosari cronològic d'autors, dates i propostes, amanit només amb les citacions i els comentaris que fessin al cas, hauria estat de digestió pesada. No és pas així. L'afegit d'una gran quantitat de reproduccions de mapes antics relacionats amb el tema, així com la de nombrosos mapes a tota plana, dibuixats de cap i de nou pel mateix autor, és un encert sobresortint de l'edició. Així,

aquesta obra també es pot llegir per l'observació i la comparació de les distribucions geogràfiques en paral·lel amb el text, perfectament dosificat, en el qual es descabdellen les contribucions del debat. Cal destacar, reitero, l'excel·lència del treball esmerçat per l'autor i l'editorial en el casori dels components textual i icònic del discurs. L'un, l'altre i tots dos alhora mantenen viu l'interès del lector i la lectora des de la primera fins a la darrera plana.

En l'ordre conceptual, l'obra del professor Burgueño no és un diccionari biogràfic ni un catàleg de comarques. El repàs té un objectiu ben clar: «assolir una mena de síntesi entre les grans formulacions d'organització comarcal de Catalunya» (p. 11). Segons l'autor, al llarg d'aquesta història s'arrossegueu tres grans formulacions: la *comarca tradicional* derivada de la percepció popular, la *comarca administrativa* organitzadora del territori per l'agrupació homogenia i uniforme de municipis i l'àmbit funcional de *rodalia*, de Lluís Casassas, en el qual «pren rellevància el fet urbà com a organitzador del territori».

Els nou capítols en els quals es desgranen les aportacions es podrien agrupar en tres grans etapes. En la primera, l'anterior a la revolució liberal, les aportacions són de tall recopilador, llistes d'entitats comarcals en forma de text o bé de mapa. En el capítol dedicat a les comarcalitzacions del Renaixement, s'hi destaquen, en especial, les obres del jesuïta reusenc Pere Gil i del gravador neerlandès Joan B. Vrients, la primera geografia de Catalunya i el primer mapa imprès del Principat, per les referències comarcals que presenten. Durant el segle XVII, les delimitacions de les vegueries i dels bisbats s'hi contraposen o bé s'hi emmotllen atza-

rosament. L'abast territorial, extraordinari, dels treballs del funcionari filipista Josep Aparici permet a Burgueño elevar-lo a la categoria de «comarcalista del segle XVIII», en abordar les comarques i les reformes territorials al segle XVIII. Ho prova la seva intervenció en la delimitació dels corregiments i, sobretot, de les alcaldies majors. Les comarques sempre són al rerefons: «en cap moment s'interromp la percepció geogràfica de Catalunya com un país organitzat en comarques» (p. 31).

«Els partits judicials desfan el camí dels corregiments i inicien el decantament vers unes demarcacions més petites que podem anomenar perfectament de caire comarcal, perquè ho són en la mateixa mesura que ho poden ser les demarcacions aprovades el 1936» (p. 34). Com ja havia analitzat en una obra anterior¹, Burgueño assenyalava la modernitat dels criteris emprats per reunir els municipis en districtes judicials durant la primera meitat del segle XIX. En destaca, justament, la consideració primerenca de l'abast de les àrees de mercat. Els partits judicials, però, malgrat que esdevenen el referent indefugible de diverses propostes de divisió comarcal posterior, inclosa la de 1933, haurien de suportar l'estigma de la imposició provincial. «L'oposició a l'esquarterament provincial de Catalunya durà aparellat el descobriment, la valoració i la reivindicació de les comarques com a alternativa d'organització territorial» (p. 44). És així com Renaixença i comarcalisme festejaren lligament fins al matrimoni oficial per mossèn Font Sagué i apadrinat per Francesc Carreras i Candi i Cèsar August Torras en el tombant dels segles XIX al XX. La seva descendència renovarà substancialment el debat. El nou comarcalisme s'obrirà pas en el període que va de la Mancomunitat al debat de la Casa del Vallès de 1931.

Cal considerar la proposta de la Ponència de la Divisió Territorial com l'inici de la tercera gran etapa del debat comarcal. Les vicissituds polítiques i tècniques en les quals es varen desenvolupar els treballs són narrades prolixament. Els punts de vista enfrontats de Pau Vila, Josep Iglésies, Pere Blasi, Miquel Santaló i Antoni Rovira i Virgili, resolts en el compromís de la divisió comarcal que seria oficialitzada per decret el 1936, són exposats prou vivament. Les notes sobre la permanència de les comarques sota el franquisme permeten fer-nos càrrec de la continuïtat tantes vegades esmentada. El recorregut finalitza amb la reinstauració de la Divisió Comarcal mig segle després (1987). Les propostes del Pla Territorial General (1995) i de l'Informe Roca (2001), en el sentit de crear noves comarques en base a la divisió de 1933, en fa pensar que aquesta tercera etapa del debat comarcal encara no ha estat closa.

En l'apartat de conclusions, Burgueño isola allò que anomena els «eixos de la discussió». En altres paraules, les grans formulacions insinuades en la presentació d'objectius. Les definicions de comarca natural, comarca històrica, comarca ètnica, comarca funcional, etc., li permet citar un bon grapat de «perles» de tota mena, condició i significació. De tota manera, reprenent els tres eixos bàsics, l'autor deixa anar una proposta per al consens en forma de mapa a la plana 143. Incrementa moderadament el nombre de comarques en base a la proposta de l'Informe Roca, en el qual va participar com a ponent. «Creiem que l'opció sensata és una reforma moderada del mapa comarcal, per tal de donar resposta als sectors que ja el 1987 van manifestar el seu malestar amb l'adscripció oficial de 1936 i per tal d'adaptar-se a les transformacions urbanístiques de la regió metropolitana

1. BURGUEÑO, Jesús (1995). *De la Vegueria a la Província: la formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.

de Barcelona. El reconeixement de la individualitat de comarques com ara el Lluçanès o la Baixa Segarra és una qüestió de patriotisme i de dignitat cultural; és l'opció que ha de prendre un país orgullós de la seva diversitat interna» (p. 145).

El text queda reblat amb un dilatat apèndix titulat, senzillament, «Comarques» (p. 148-196). És un repàs de la definició territorial històrica de les cinquanta-una entitats identificades en l'Informe Roca (2001), amb especial referència a «les dades que van condicionar el nostre mapa actual en temps de la Ponència» (p. 148): el partit judicial del 1931, l'enquesta de mercat, l'enquesta d'identificació comarcal... Aquestes cinquanta-una comarques configuren el mateix nombre de files d'un «Quadre-resum de l'evolució de les diverses propostes de divisió comarcal i divisions territorials d'escala comarcal» d'oportunitat i utilitat innegable. Aquestes darreres en nombre de trenta-quatre, les quals conformen les mateixes columnes del quadre. A cada

cel·la es disposa el nom o els noms que han estat assignats en cada proposta. S'ha afegit com a desplegable fora text.

El debat comarcal ha estat condicionat per la transcendència política de les seves aportacions i pel pensament científic «que remet a la confrontació d'escoles geogràfiques, de metodologies d'anàlisi territorial i dels criteris emprats per a la caracterització d'unitats territorials» (p. 130). En aquesta darrera vessant, al llarg de la lectura de l'obra de Jesús Burguño, el lector es podrà preguntar si no està llegint una instància, o el reflex enlluernador, de la trajectòria d'una hipotètica escola geogràfica catalana. És clar que les temàtiques analitzades pels estudiosos catalans amb sensibilitat geogràfica no s'esgoten en el debat comarcal. Tanmateix, aquest llibre ens hi fa pensar decididament.

Pau Alegre i Nadal

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Pau.Alegre@uab.es

CALVO GARCÍA-TORNEL, Francisco

Sociedades y territorios en riesgo

Barcelona: Ediciones del Serbal, 2001. Colección La Estrella Polar, n.º 31, 186 p.
ISBN: 84-7628-378-4

AYALA-CARCEDO, Francisco Javier; OLCINA CANTOS, Jorge (coords.)

Riesgos naturales

Barcelona: Ariel, 2002, 1.512 p.

ISBN 84-344-8034-4

GIL OLCINA, Antonio; OLCINA CANTOS, Jorge; RICO AMORÓS, Antonio M. (eds.)

Aguaceros, aguaduchos e inundaciones en áreas urbanas alicantinas

Alicante: Publicaciones de la Universidad de Alicante, 2004, 735 p. + 52 láminas
ISBN: 84-7908-777-3

El estudio de los riesgos naturales cuenta ya con una dilatada tradición en la geografía española, a la que no son ajenos muchos de los autores de las obras que

a continuación se revisarán, particularmente, los geógrafos alicantinos y murcianos. En varias ocasiones, los congresos de la Asociación de Geógrafos Español-